

Жарно Ђуровић

Записи са пута по Црној Гори

КОТОРСКЕ СТРАНЕ

У каменитом склопу Которских страна налази се колски пут који повезује Котор и Цетиње. Да није тога пута узнетог у то опору литичје, Которске стране би служиле само као ослонац сунчевом крету, неподношљивом и зажареном у поподневним часовима. Тада се сунце спорије креће или је у питању нека необјашњива мука која од стварног, дешавајућег времена прави дуже време.

Путеви имају својство река: проточни су. Али овај пут, са литицама што су над њиме наднете, као да путнику-намернику каже: остани и гледај!

И човек гледа. Из дивљег камењара, у коме и друм има приметније оштрине но људска псовка, види се питома которска жупа, види се море, пуно обести и немира, сјаја и лепоте. Друмом прође понеки аутобус или луксузна кола, а то су обично походници бројних музеја на Цетињу — ђаци и знатижељни страни туристи, који желе да доживе и неки памтљивији доживљај: сусрет са историјом „народа међу брдима“. Они који историју замењују благошћу мора, овамо не залазе већ своја путешественичка ишчекивања и утиске остварују у раздраганом предавању тивачког, будванског и улцињског поднебља, дакле тамо где је хрљење са уживалачке тачке гледишта схватљиво и исплативо.

Которске стране збуне сваку придошлицу. Збуне оним испреплетаним кривинама које за сваког возача представљају аванс страха. Понекад и смрти.

Овде је пејзаж изгубио карактер облика и правилности, па и магле што се преду и испредају у том големом и стрмом пределу само су један од доказа о беспућу њихова хода и лутања. Магле покатакд поседују и маневарске особине. Кад им додија да деле влагу и незнаће са брдским узвисјима, спусте се лукаво, прво на зидине којима је опасан Котор, а после обгрле град, дозлабога стешњен с једне стране брдом, а с друге стране — морем.

Одавде, са Которских страна, осећа се једино свемоћ ока. Истина, на самом прегибу брда може се после напора предахнути, што људи и чине јер су у прилици да одатле, са каменитих почивала, виде раскош бококоторског залива, сужен у Веригама на неких триста метара, да би се после колоритно отварао према Бијелој, Новом. . .

Да би видели ту величанствену слику, овде су, на своје путу за Цетиње, застајкивали многи виђенији људи: Сима Милутиновић Сарајлија, Вук Караџић, Б. Шо, Лаза Костић. . . Кад би Његош ишао у Котор „поради свршавања државничких послова“ и када би се из которске луке „отискивао у свијет“, погледом би ловио драж разуђеног залива, окруженог питомошћу гроздордних башта.

Било је то често, па и онда када је крајем августа 1839. ишао у Котор ради разграничења између Црне Горе и Аустрије, која је непуне две године касније мада невољно, таквим актом прећутно признала свог „брдског сусједа“ као државу.

Веома гневно изгледају Которске стране. Па и у хладно време мораш брисати грашке зноја са чела, јер се плашиш да се возило, и поред проверених возачевих вештина, ипак може стремкнати низ литице. Тада душа одлази ђаволу на причест. Зато ову кривудау и стрму деоницу сврставају у најнепожељније. На њој се, за свега пола часа вожње, остварује пуна дневница страха. Немојте се зачудити што деца која путују са мном упитно и молећиво гледају у возача аутобуса. У малом детињом телу сабијен је, примећујем, велики страх, па им образи за трен добију боју бледоће. Није баш ни лако ни једноставно видети над собом бескрајно небо, а доле, под собом, стравичну стрмен и амбис. Деца се ослобађају притиска и море када из њихових очију нестану оштри завоји и слика камених суноврати.

Природа подари неке пределе питомином, а неке прожме пустошјем и студени. Кроз прозор аутобуса видим да је камен сложен на камен, да је лишај покрио његово хладникасто личје и обличје. То је све непријатно за око. Камене громаде из даљине изгледају величајно, а кад се нађеш лицем у лице са њима, делују суморно и ојађено. Па и дрвеће које спасава изглед предела од монотоније, овде баш није полетно у расту, ни даречно по ћуди бујања. Међутим, доле где се додирују море и баште, све је друкчије: раскош листања и цветања човека плени и смирује. И збиља, чудно је „понашање“ растиња на околосаливском прстену. Ако се ради о цвећу, оно има гојазнију стабљику и пријатније обликоване листове и цвет. Пчеле су стални гости, па по томе расуђујем да је између ових марљивих бића и меснатих прашника васпостављено право побратимство.

У Которским странама, бар у њиховом горњем делу, не видим сличне слике. А и како би их и било кад сунце спржи цвет, чији би рад срца најрадије ослушкивали пчела или лептир. Земље у шкрапама има мало. Кише су је временом носиле од врха брда ка подножју. Састав земље удостојава воћку и цвет дивног зрења и мириса. Мало подаље од путних завијутака, тамо нам самим Котором, брдо се олитичало, па у њему гнезда свијају сове и слепи мишеви. Литица подсећа на право дрзништво, на мучан сан који се не може избећи. Па ипак, то је литичје и велика водена скривалица. У његовој утроби налазе се богате артерије слатке воде, чије се клобучање и проток оглашавају под самим зидинама града — дровњака.

Котор је у удолини, уз само ребро окомитог брда. Једино је према мору отворен, ваљда зато што је море обично отворено за стешњене градове. Море је за Котор од давнина било историја и занимање. А што се тиче зидова међу које је збијен, они и сада имају сачувано камено кружје, које време крза али не може искрзати. Камен своју одважну непомићност преноси из века у век.

УЗДОМИРСКО УЗВИСЈЕ

Ако бисмо тражили настанак имена Уздомир, брда што се издиже изнад Никшића, морали би рачунати на то да сва постојећа именована примимо условно. Реч Уздомир је настала, ако се држимо принципа назначене условљености, или од речи у з д о м и т и, што би требало да обележава приклоњеност дому, или од речи у з д и ћ и (попети). Можда је у питању и нека трећа ознака која је блиска двома претходним наглашењима.

Тиме би се, бар донекле, могла фиксирати језичка одредивост настанка једног брда, али на нама је да кажемо како оно изгледа и са другог, чисто физичког становишта.

Рекли бисмо да Уздомир има изглед купе, па и са те стране може да се изведе закључак да је уздицање на њ скопчано са изузетним напором. Онај ко се пео на ово брдо брзо схвати шта је и каква је природа умора. ПUTEЉЦИ до његовог врха су стрми и камениги, али се та мука и напор брзо исплате, јер се одатле, са те „шиљне“ тачке, Никшић види као на длану. Отуда би се Уздомир могао узети и као заштитно узвисје за онај свеколики амбијент који се растаче пред људским погледом.

На једној је страни језеро Крупац, а на другој Горње Поље, два крајоличја богата водом. Крупац се одликује омамом шумског растиња а и плажом која Никшићанима замењује морски штимунг. Горње Поље

није само снабдевач града водом него је оно и извориште револуције у овом крају. У њему се, у време рата, налазио за један дужи период штаб Никшићког одреда, из чијег састава је израстао велики број високих и истакнутих политичких и војних руководилаца.

Уздомир је тајанствен када га прекрије меко месечево ткање. У време пуна месеца она страна која је лицем окренута „удару“ златастих зрака јаче је осветљена, док је она друга зазидана у нему таму. Но, без обзира на ту игру месеца у небосводу, игру таме и светлости, ветар разноси дах свежине и човека чини расположеним.

Овде су необичне и ноћи и јутра. Ноћи изгледају, кад у њима засја месец, као слика боје златних прелива коју је нечија захвална рука причврстила за чврсту подлогу. И мир са месечином прекрије тај голетни масив, у коме се подједнако комотно и зимска студен и летња јара одомаћују. Лети је тај мир испуњен појем цврчака, тих мајстора за звуковне упадице у човеково ослушкивање и радозналост. Тај пој је најинтензивнији у време поднева. Као да ватра дана разбуктава снагу поја ових сићушних инсеката.

Ти цврчци почели су захвално да насељавају поезију Вукмана Оташевића оног дана када смо заједно, ногу пред ногу, освајали уздомирско узвисје и са њега цина-сабеседника бацали поглед доле, у пространу равницу и каменита побрђа. И ћутање је овде знак људског радовања, јер овај простор, испуњен каменом и водом, запоседне чула, највећма око и слух. Употпуни благодот сневања.

Нелагођност за корачање нестаје оног трена када се зна да ће се са уздомирског врха видети, у пуној контрапунктацији, сродништво неба, камена и воде, који су, видим, исте — модрикасте боје. Кад човек посматра све то, помисли да се налази у дубинама полусна, да га слика вуче ка некој скривеној и упечатљивој доживљајности, која заврши свој пут у скровиште стиха. Песник Оташевић је био посебно одушевљен присношћу и величајношћу уздомирског брда које доминира над целим равничарским кружиштем. Треба имати фино ухо и ухватити импулс сна кога покреће природа. Овде, на Уздомиру, нашло се доста разложености да се даривост природе утка у лирски тон, да ту, како рече Оташевић, одоми топлину и питомост. Сјај и раскош природе највидљивији су тамо где се додирује језеро и шума, нудећи једно другом проверену особину одраза и чаровитости.

У подножју Уздомира налази се Мокра Њива, која се приљубила уз брдо као умор уз јастук. То је месташце било без биографије док га није животом оживотворио њен житељ, **Ђоко Павићевић**,* оружњик у три рата и једна велика душа која је у невреме другог

светског рата, иако у поодмаклим годинама, нашла моћи да ухвати ход револуције и да у том ходу буде један од њених хероја.

Више нема старине Тока. Не чујемо више онај његов спори говор који, иако је такав, утопли саговорничково срце јер је из срца потекао. Но, овај велики старац закорачио је у наше сећање, у мисао да дуже од живота траје вредносно обележје човека. Токов дивни и епски лик преточен је у бронзу која стоји испред дома ЈНА у Никшићу. По бројкама које су исписане на споменичком прочељу видимо да је херој носио на плећима пуно столеће живота.

Носио га часно. Усправно.

Уздомир се уздигао изнад Никшића као огромни камени цин. Дан му је под руком. А рука у песми. И памћењу.

---

^{*)} Токо Павићевић, најстарији партизан и народни херој. Умро пре неколико година у Никшићу.